

Bilsay Kuruç Son Yazısı / Tüm Yazıları

ABD'nin düşünürleri ne düşünürler?

17 Ekim 2022 Pazartesi

Bu, büyük, belirsizlik taşıyan bir soru. Bir okyanusa mı açılacağız? Daraltalım, kıyı kıyı gidelim. İki kıyıdan. Biri ekonomi olsun. Öteki de dünya coğrafyasında siyaset iklimi. Jeopolitik de denilebilir (Bunun uzmanları var. O alana giremeyiz. Yakınında duralım).

Ekonomide nereye gidiyor? Amerika hem kapitalizmin 80 yıllık "ağa devleti" hem de dünya sermayesinin sorumlu sahibi. Bu iki keskin özelliğiyle hepimizi bugüne taşımış. Amerika'nın düşünürleri (her ulustan kendini öyle sayanlar olur) böylece farklı konumda olmalıdırlar. Ne düşünürler?

AYAKBAĞI İSTEMEYİZ: 1971

Kapitalizmin 2008 "Büyük Çöküş"ü üzerine daha önce yazmıştım (21 Şubat, 28 Mart ve 11 Nisan). Zaman yavaşlıyor ve hızlanıyor. Kapitalizm şimdi galiba hız yapmaya başladı. Ekonomik büyümeye geçti, demiyorum. Kendine özgü çelişkiler yaratarak 2008'i geride bıraktı. 1970'ler ise iyice gerilerde kaldı. Ama bugüne erişen yolun kapısı orada açıldı. Anlamaya çalışalım.

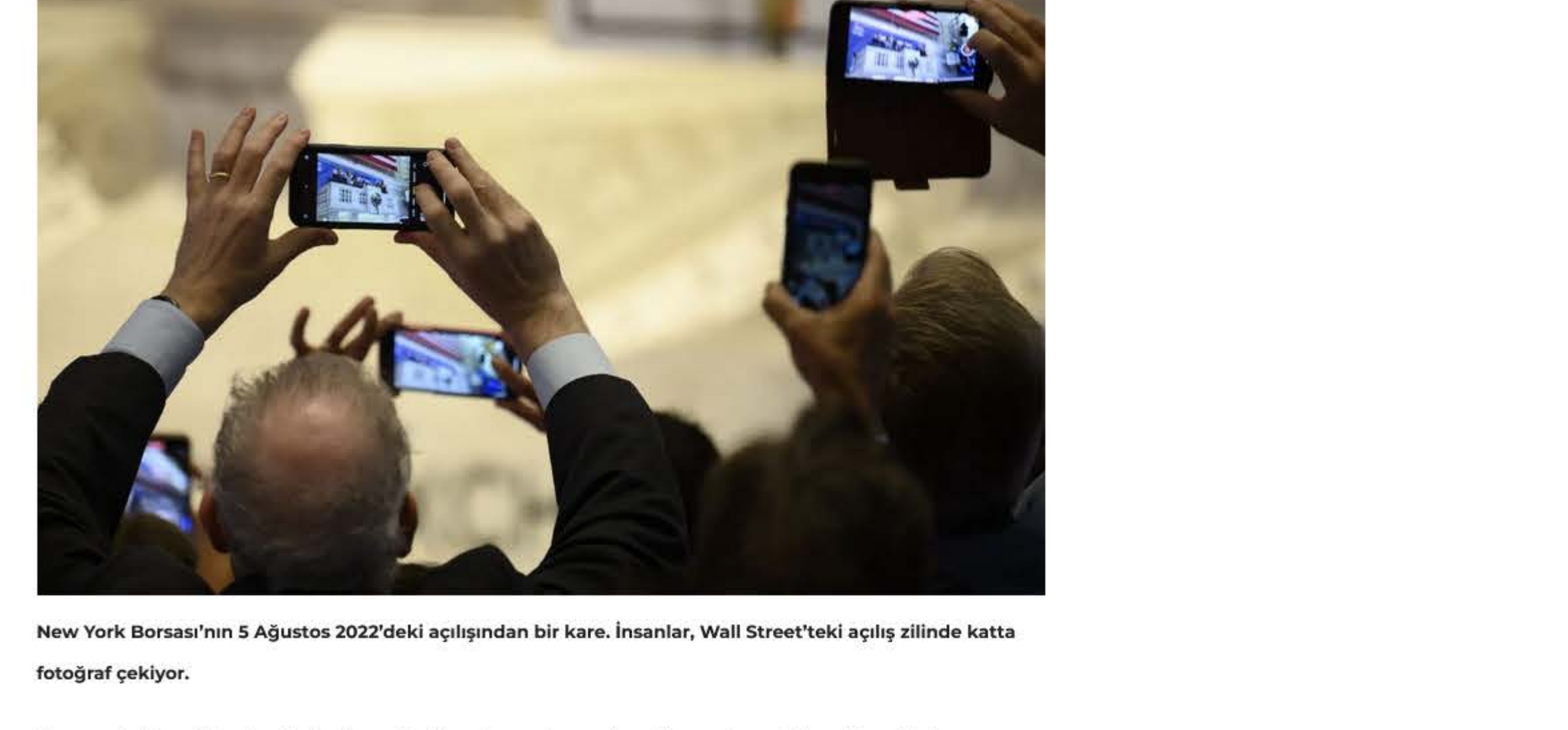
1971 Ağustosunda bir gün, ABD Başkanı Nixon televizyona çıktı. "Bizim 1944'te imzaladığımız anlaşmada (Bretton Woods'ta) 'Bana dolar getirene eşdeğeri kadar altın veririm' diyen kabulümüz şu artık, geçersizdir!" dediğinde "bugünkü zaman"ı başlatmış oldu. "Altın"ın dünya ekonomisindeki "kıymeti harbiye"sini sıfırlayıp bir devri kapattı. "Artık ayakbağı istemiyoruz. Bundan böyle 'rakipsiz dünya parası' bizim dolarımızdır! Herhangi bir karşılığı da yoktur. Kabul edeceksiniz!" demiş oldu. Hemen böyle anlaşılmalı.

Anlaşılması için birkaç hamle lazımdı. Yapıldı. Önce, yükseliveren petrol fiyatı ile herkes daha çok dolar aramaya başladı. Güzel. Sonra, 1960'ların sonlarında öteki kapitalizmlerin dolara daha fazla esir düşmemek için icada yeltendikleri bir hesap birimi de (Özel Çekme Hakları) 1970'lerin sonunda ABD'nin elleriyle önemsizleştirildi. Geriye bir hamle daha kaldı.

VURDUK MU SES GETİRİRİZ!

1970'lerde de (bugünkü gibi) kapitalizmlerden doğan bir enflasyon senaryosu var. Bu doların dünya parası (bir paradan daha fazla "bir şey") olduğunu dosta düşünene kanıtlanması için ideal ortam. Fed'in başkanı Volcker bunu çok iyi kavıyor. "Enflasyonla mücadelenin 'hafif programı' olmaz" diyor. Ve 1979'da, başında olduğu Fed'in politika faizini (Federal Funds Rate) ağır silah olarak ödüresiye kullanıyor, yüzde 19'a yükseltiyor. Dosta düşmana gösteriyor ki yaptığı şey bir "enflasyonla mücadele"den daha fazlasıdır. Dolarla simgeleşen hegemonyanın duyurusudur. Vurdu mu ses getirmişti.

Böylece Nixon'dan on yıl sonra taşlar yerine oturmaya başladı. Kapitalizmin yeni dünya senaryosu için sahneye önce dolar çıktı, yerini aldı. Altın tarihe karıştıktan sonra öteki kapitalizmler (ve hemen tüm ekonomiler) artık hesaplarını dolarla kapatmaya, altın yerine dolarla rezerv tutmaya başladılar. Yani, yeşil dolarlarla değil, ABD Hazine kâğıtlarıyla. Böylece, tasarruflarını oraya aktararak ABD'yi, onun "ağa devlet"ini ve politikalarını finanse etmeyi bir bakıma kurumsallaştırdılar. Ve ABD hazinesinin 1990'ların sonlarından başlayarak hız kazanacak "Büyük Borçlanma" politikası rayına oturdu. Bugün ABD federal borcu ABD gayri safi yurtiçi hasılasını aşmış durumda! Demek ki "ağa", dünyanın kreditör olmaktan en büyük borçlusu olma pozisyonuna geçmiş. Kapitalizmin yeni senaryosunun önemli bir ipucu. Çünkü basıp dünyaya gönderdiği para, dünyanın tasarruflarını çekip kendisine dönüyor! Büyük hüner.

New York Borsası'nın 5 Ağustos 2022'deki açılışından bir kare. İnsanlar, Wall Street'teki açılış zilinde katta fotoğraf çekiyor.

Demek ki rakipsiz dolar kapitalizmin sahnesine önce kendi hazinesini çıkarıyor. Dünya tasarrufları "önce ağaya aktarılacaktır" diyor. Dolar Fed'in tekelindedir. Hazine ile birlikte Fed de sahneye çıkacaktır. Etti iki. Yeter mi? Devletçilik mi yapacağız bunlarla? Maazallah! Vazgeçilmez "esas oğlan", sermayeyi de gecikmeden sahneye çıkarmamız lazım: Wall Street. İsterseniz, şık olsun diye Wall Street yerine "piyasalar" diyebilirsiniz. Böylece, 1990'lar başlarken artık sahne kurulmuştur ve "Kutsal Üçlü" (kapitalizmin "Teslis'i) orada yerini almıştır: Fed, Wall Street ve hazine. Kapitalizmin yeni dünya senaryosu bu üçlünün "takım oyunu" ile kurgulanacaktır. Bu kurgu ile önce 2008'in "Büyük Çöküş"üne, oradan da bugünün fotoğrafına geliniyor.

HERKES BORÇLANSIN

Kurgunun (modelin) dinamosu Wall Street'tir. (Ekonomide söze "Piyasalar ne der? Şimdi nasıl bir fiyatlandırma yapar? Neyi alır, neyi bırakır?" diye başlayıp, sözü yine orada bitirince ve bundan bağımsız şeyler konuşmayınca bunu yaratmıştız.) Wall Street, dünyada yavrulamıştır, "Wall Street'cikler" yaratmıştır. Ama kapitalizmin yönetim merkezinde, tam ortadadır. Bugün de 2008'in bunu değiştirmeyip pekiştirdiği noktadayız.

Daha önce yazdım, ayrıntıya girmeyelim. Şunu vurgulayacağız: Bu dinamoyu borçlandırarak çalışır, 1990'larda operasyona geçen model "borçlandırma dışı"ni kenardan alıp merkeze, "sentre"ye yerleştiriyor. Buna meslektaşlarımız "finansallaşma" dediler. Amerikan ekonomisinde ve dünyada "finans, sigorta ve gayrimenkul" (İngilizce baş harflerden, FIRE) sektörlerinin başrole geçişini böyle tanımladılar. Başrole geçiş için bunların kaynaşmasıyla yeni bir "cazibe" yaratılmalıydı. Daha önce yazdım, tüm menkullerin (ve gayrimenkullerin) "değerleri" sürekli olarak yükselmeli, böylece herkes sönmeyecek, hep değerleri bir "yepyeni zenginlik" sahibi olacağına inandırılmıydı (1920'lerdeki gibi). Buna, teknik dille "asset inflation" (menkul ve gayrimenkul piyasalarının sürekli yükselişi) deniliyor. Sen de borçlan, sen de kazan! Sürekli kazan! Sonsuz zenginlik yolun! İşte orada Fed görev başında olacak. Faizini hep düşük tutarak, "büyük finans"ı auzada para servisi yapacak ki, piyasayı (Wall Street) koşturacak kredi dışıleri sürekli çalışsın. "El Dorado"ya doğru.

'ÇİN, BENZİN İSTASYONUMUZ'

Tüm fiyatlar yükselmeli mi? Hayır. Mal ve hizmet fiyatları artmamalı. Çünkü ücretler mal ve hizmet fiyatlarına göre belirlenir. Ücreti belirleyen bu fiyatlarla, sermaye kazançlarının önünü alabilmesine açan "asset inflation" arasında sermaye lehine doğan fark abalıdıkça açılmalı. Menkul, gayrimenkullerin fiyatları sürekli yükselmeli, malların fiyatları pek değişmemeli! "Zenginleşme", kapitalizmin yeni harikası olarak gözle görülmeli, elle tutulmalı. Birincisi bu. Peki, mal ve hizmet fiyatlarını ve böylece ücreti nasıl düşük tutacağız? Tarihini yardımıyla: 1990'larda kesintisiz yüzde 10'luk büyüme hızıyla dünya piyasasının kapılarını zorlayan Çin şöyle demiş oluyor: "Kapitalizmin üreticilerine, şirketlerine zahmet olmasın. Dünyaya ne lazımsa, ben üretirim!" Amerikan ekonomisi için o tarihte bundan büyük nimet olur mu? ABD, 1990'ların sonunda Çin'e, Dünya Ticaret Örgütü'nün kapılarını açtıktan sonra Amerika'da ve her yerde (bizde de) "Büyük Çin Çıkarması" başladı. Çin, tüm mallarla dünyayı sardı. Amerikan ekonomisi, sadece fiyatları, ücretleri düşük tutmanın değil, üretimden önemli ölçüde vazgeçip işleri Çin'e kaydırmanın yolunu da bulmuş oldu. Tarih ve talih buna derler! Amerikan (ve dünya) sermayesi Çin'i ve onun yepyeni bir "nimet" olan kitlesel ucuz emeğini keşfetmişti. Obama da "Çin bizim benzın istasyonumuzdur!" dememiş miydi? İkincisi de bu.

NEREYE VARDIK?

The Economist'in 26 Şubat tarihli "Özel Piyasalar" (Private Markets) raporu açık seçik yazmıştı: "Geçmiş on yıl, özel finans piyasaları için bir altın dönem oldu!" Yani, "rantıye"nin bayram ettiği bir on yıllık bağını getiriyoruz. 2008'de Fed, anlayana anlamayana "Yangında kur tarılacak tek şey finans sermayesidir!" diyerek başlattığı politikasını aksatmadan, tutarlılıkla sürdürdüktan sonra finans sermayesinin ve böylece "rantıye"nin "en yüce değer" olduğu yere varıyoruz. Burada, geldiğimiz yerde bilenlerin bilmeyenlere anlatması gereken bir "ilahî gerçek" var: Kapitalizmde ekonominin üretim sahnesi ile "piyasalar" diye konuşulduğu zaman söz konusu sahne ayrı (ve son 30 yılda kavranmış olmalı ki unuyorsun) âlemlerdir. Bir yaratım danışmanının 14 Ekim tarihli sitesi apaçık sunuyor: Davın Raporu. Diyor ki: "Enflasyon ekonomiyi perişan ediyor ama piyasalar yükselişe geçiyor!" "Üretim dünyası başka, rantıyelerin dünyası başkadır" diyor kısaca. (Bunu 250 yıl kadar önce, rantıyelerin herhangi bir "değer" yaratmadığını üstüne basarak, kimilerin bugün "piyasa tanrısı" saydığı Adam Smith de söylememiş miydi?)

Credit Suisse'in 2022 Dünya Servet Raporu

İNSAN

Rantıyelerin bayram ettiği son on yılın kapitalizmde daha önce yaşanmamış büyüklükte bir servet artışı olduğunu CREDIT SUISSE'in 2022 Dünya Servet Raporu'nda (Global Wealth Report 2022) ayrıntılarıyla okuyabiliriz. (Servet menkul ve gayrimenkullerden oluşuyor. "Asset inflation" alanındır!) Veriler ve analiz oradadır. Okuyucuyu burada o "malumat"la yormayalım.

Kapitalizmin 1980'den bugüne gelen modelinde, sahnede "Kutsal Üçlü"den başka bir aktör/aktris daha var. Borçlanan ve borç ödeyen ücretli. İkinin netini almak gerekirse, daima borç ödeyen kişi. Kapitalizm onu "Dünyada her şey var. Ama gelirimle alırım dersin, hiçbirini alamazsın. Devir değişti. Sana borç veririm ve hepsini alırsın!" dedi. Çok basit söylemekle, böyle. Ve insan 1990'lardan başlayıp, rantıyenin "en yüce değer"e sahip olduğu modelin içine alınmış oldu. Borçlanmanın yaygınlaşmasıyla insanın kişiliği daha çok ve daha çok tüketime göre şekillendirmesi iç içe yürüdü. Bilim dilini kullanalım dersek, böylece kişilik gitgide borçlanmanın bir fonksiyonu olmaya başladı.

Felsefe ve edebiyat diliyle söylemeye kalkırsak belki de Goethe'ye başvurmalıyız. Onun Mefisto'su bugün Wall Street'te yaşıyor. Ve ücretli insanla tuttuğu bahisleri hep kazanıyor. "Hep borçlan ve hep kazan!" diyor ona, "tek yol bu". Ve borçlanmaya başladın mı, seni teslim alıyoruz. Artık kendi başına bir şey yapamazsın. Ruhunu Mefisto'ya veriyorsun. Toplum için bir şey yapamazsın. Çünkü artık topluma ait olmaktan çıkıyorsun. Wall Street'in çatısı altında yaşayacaksın. Sen artık Mefisto ile bahis kazanamayacak olan bir Faust'cüksun, dersek çok mu acı konuşmuş oluruz?

NOBEL

Fed'in 1979'daki başkanı Volcker, faizi ağır silah olarak kullanıp doların rakipsiz dünya parası statüsünü yerine yerleştirmişti. Aynı vuruşla ücretleri de kelepçeleyip Amerikan kapitalizmini çift dikişle tamamlamıştı. Vurunca ses getirmişti. Yeni modelin yolunu açmıştı. Görevi yapamamıştı. Sonra 1990'lar geldi. Artık model, Fed'in ağır silah kullanımına uygun değildi. Faiz silah olarak değil, finans sermayesine verilecek "çiçek" olarak kullanılacaktı. Yani para uzur tutulacaktı. İyî günde de (2008'e kadar), kötü günde de (2008'den sonra).

Ben Bernanke

Bu farklı bir ustalık istiyordu. O usta, Fed'in 1980'lerden sonraki başkanı Greenspan oldu. Wall Street'i coşturdu. Aynı zamanda, hazineye devletin açıklarını finanse edecek kaynağı da sağladı. İkili görev kolay değildi. Ama Sovyetler sonrası dünyanın "tek ağa"sı olmanın ABD'ye verdiği rahat konjonktür içinde bu ikili finansmanı yapmakta Greenspan zorluk çekmedi. Ona "maestro" dediler. Sonrası farklı bir konjonktürdü. Fed'in yeni başkanı Bernanke için o ikili görev daha büyük ustalık istiyordu. Daha önce denenenmiş boyutlarda, icatlar yaparak yürüttüğü ustalıklar... Becerisini herhalde devletten çok Wall Street takdir etmişti. Hem rantıye kategorisi başta olmak üzere sermaye sınıfını tehlikeyden alıp altın yıllar yaşattı, hem dünya ekonomilerini "Acaba faizi ne yapacak?" endişesine kilitten hem doların eşsizliğini içselleştirmelerini perçinledi hem de Amerikane kılın çalın sınıflarını düşük ücretle ve borçla yaşamının "gerekliliği"ne inandırmış oldu. Geçen hafta kendisine 1930 ekonomi krizi üzerine vaktiyle yazdığı makaleler gerekçesiyle Nobel İktisat Ödülü verildi. Ne dersiniz? Bu "akademik gerekçe"yi inandırıcı bulalım mı?

Şimdi yine bir enflasyon senaryosundayız. Modelde ve kahramanlarında bir değişiklik yok. Amerika'nın insan ile Nobel arasında kalan düşünürleri (ve kendilerini izleyenler) neler düşünürler? Hepimizi ilgilendiriyor. İzlemeliyiz.

<p>UYGULAMALAR</p> <ul style="list-style-type: none"> E-Gazete Cumhuriyet Kitapları Reklam 	<p>GALERİ</p> <ul style="list-style-type: none"> Video Haberler Foto Haberler 	<p>İlhan Selçuk'un Yazıları</p> <p>21 Haziran 2010 tarihinde yayırdığımız Cumhuriyet Gazetesi Başyazarı İlhan Selçuk'un yazılarından seçmelerini okularımızla buluşturuyoruz. Bu köşede aydınlanmanın bilgisi Selçuk'un günümüzde ıskık tutan yazılarını bulabileceksiniz.</p>			
<p>BÖLÜMLER</p> <ul style="list-style-type: none"> Astroloji Dünya Kültür-Sanat Siyaset Yazı Dizileri 	<ul style="list-style-type: none"> Bilim ve Teknoloji Eğitim Otomobil Spor Yerel Yönetimler 	<ul style="list-style-type: none"> Cumhuriyet'in Egisi Ekonomi Pazar Yazıları Tiyatro 	<ul style="list-style-type: none"> Çalışma Yaşamı Gezi Piyasalar Türkiye 	<ul style="list-style-type: none"> Çevre Kıtap Sağlık TV Rehberi - Yayın Akışı 	<ul style="list-style-type: none"> Çizimler Konser Sinema Yaşam